

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

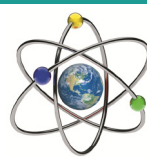
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 282 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
Mamatova Xilola Muxiddinovna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
Zamira Nishanova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
Oybek Davlatov	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
Bekmuhammedova Muhlisa Abdusattarovna	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
Qodirova Madina Odiljon qizi	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
Hurshida Murzoyeva	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
Jabborova Sevara Asroqul qizi	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
Kuranboyeva Ozoda Xakimovna	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
Mexriniso Nosirova	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
Tairova Ruzakhon Umidbek qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
Tursunbayeva Yulduz	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
Miskinova Sabina Ziyadxon qizi	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текstopорождении студентов-филологов: методический аспект	85
Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
Шокаримова Камола Абдуллаевна	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
<i>Yakubjonov Xasan Qahramonovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
<i>Umarov Xusniddin Egamboyevich</i>	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
<i>Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich</i>	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
<i>Sodikova Makhliyo</i>	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
<i>A'zamov Inom Salimjonovich</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
<i>Abidjanova Vasila To'likinovna</i>	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
<i>Prenova Gulsara Barlikbayevna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
<i>Meyliqulova Manzura Abdullayevna</i>	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
<i>Ne'matova Zarina Furqat qizi</i>	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
<i>Малдыбаев Куандик Бекбауович</i>	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
<i>Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi</i>	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
<i>Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi</i>	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
<i>Икрамова Мунира Маруфжановна</i>	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
<i>Kazakov Shavkat Norgobilovich</i>	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
<i>Shadiyev Feruz Djaxonovich</i>	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
<i>Xolmuxamedova Zilola Azimovna</i>	
PIRLS xalqaro baholash dasturida matn bilan ishlashning asosiy turlari va ularni boshlang'ich ta'limda qo'llash metodikasi	178
<i>Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna</i>	
Ona tili ta'limida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish	183
<i>Toshmatova Yulduz Olloqulovna</i>	
Kompetentlikka asoslangan ta'limda pedagogning kasbiy madaniyatining o'rni	190
<i>Xojamov Ilhomjon Rahmonaliyevich</i>	

Boshlang'ich ta'limda darslik va o'quv lug'atlari integratsiyasi asosida o'quvchilarning lingvistik-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	195
Ergasheva Tuyg'unoy Shavkatjon qizi	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining raqamli-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning integrativ-metodik modelini takomillashtirish	201
Ataboyeva Muxlisa Azimjon qizi	
Raqamli ta'lim nazariyasi va metodikasi asosida oliy ta'lim pedagoglarining kasbiy faoliyatini takomillashtirish.....	209
Choriyeva Lobar Fayzullo qizi, Safarov Azamat Rasul o'g'li	
Inklyuziv ta'limda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos pedagogik yondashuvlarni tashkil etish	214
Avazova Ozoda Ashurali qizi	
Integrativ yondashuv asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari ...	219
Abdusabirova Laylo Azizjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining imloviy savodxonligini oshirish usullari	224
Ashurova Zilolaxon Baxodir qizi	
Boshlang'ich ta'limda Jeopardylabs platformasi asosidagi o'yin-topshiriqlarnig dars samaradorligidagi ahamiyati.....	229
Atayeva Baxrinisa Abduvaxidovna	
Tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	233
Bazarova Muyassarxon Maxamadyusubovna	
What Trainee English Teachers Notice in AI-Generated Assessment Tools: Fault Detection in Two Tesol Cohorts	238
Dildora Kdirbayeva	
Zamonaviy didaktik vositalar asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kometensiyasini rivojlantirish mexanizmi.....	246
Ergasheva Ma'mura Suyunovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" milliy o'quv dasturi asosida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning pedagogik asoslari.....	250
Ergasheva Umrinisso Komilovna	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning diagnostik mezonlari va ko'rsatkichlari ...	254
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Parent Preparation for Meaningful Participation in Inclusive Education.....	258
Muazzam Bakhtierovna Abdurakhmanova	
Oliy ta'limning nofilologik yo'nalishlarida til ta'limi darsliklari mazmunini bosqichma-bosqich loyihalash	262
Muxamedova Muhlisa Avazjon qizi	
Interyer dizayn ta'limida sun'iy intellekt: bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi.....	268
Rustamov Kamoliddin Ziyodulla o'g'li	
Differences Between Professional and Amateur Boxing	273
Shuhrat Dilmuradov	
Лингводидактический потенциал интерактивного обучения в развитии речевой компетенции пятиклассников.....	277
Ергашева Эльвира Владимировна	

PIRLS XALQARO BAHOLASH DASTURIDA MATN BILAN ISHLASHNING ASOSIY TURLARI VA ULARNI BOSHLANG'ICH TA'LIMDA QO'LLASH METODIKASI

UDK: 373.3.016:028

Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna

P.f.f.d. (PhD), dotsent

Qoraqalpog'iston Respublikasi pedagogik mahorat markazi

Annotatsiya: Maqolada PIRLS talablari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni tushunish, tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Matn bilan ishlashning asosiy turlari hamda ularni dars jarayonida qo'llashga doir metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: PIRLS, o'qish savodxonligi, matn, boshlang'ich ta'lim, o'qib tushunish, tahlil, baholash.

Abstract: The article examines the development of primary school pupils' skills in understanding, analyzing and evaluating texts based on the PIRLS framework. Methodological recommendations for different types of text-based activities.

Key words: PIRLS, reading literacy, text, primary education, reading.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы развития навыков понимания, анализа и оценки текста у учащихся начальных классов на основе требований PIRLS. Представлены методические рекомендации по применению различных видов работы с текстом.

Ключевые слова: PIRLS, читательская грамотность, текст, начальное образование, понимание текста, анализ, оценивание.

KIRISH

Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchining faqat ravon o'qishi emas, balki o'qiganini anglash, undan zarur ma'lumotni ajratib olish, fikrlar o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlash, xulosa chiqarish va o'z munosabatini bildirish muhim kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida shakllangan o'qish savodxonligi keyingi ta'lim jarayonining muhim poydevorini yaratadi.

Xalqaro baholash dasturlari o'quvchilarning bilimini oddiy qayta aytib berish darajasida emas, balki uni amaliy vaziyatlarda qo'llash, matn mazmunini anglash va tahlil qilish nuqtayi nazaridan baholashga katta e'tibor qaratmoqda. Shu jihatdan PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish darajasini aniqlash va rivojlantirish uchun muhim metodik yo'nalishlardan biridir.

O'zbekistonda ta'lim sifatini xalqaro mezonlar asosida baholashga alohida e'tibor qaratilib, xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etishning tashkiliy-huquqiy asoslari ham shakllantirilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-son¹ qarorida xalq ta'limi tizimini rivojlantirish va xalqaro baholash tadqiqotlarida ishtirok etish bilan bog'liq vazifalar belgilangan^[1].

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-son² qarori ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etishning muhim huquqiy asoslaridan biridir^[2].

Jumladan, 2021-yilda o'tkazilgan tadqiqotda ilk bor O'zbekiston PIRLS dasturi uchun qabul qilingan o'rtacha balldan (500) sezilarli past (437 ball) natija qayd qilgan va 57 mamlakat orasida 49-o'rinni egallagan. 2026-yil aprel oyida mamlakatimiz 4-sinf o'quvchilari ikkinchi marotaba qatnashdilar. Natija kutilmoqda.

Asosan PIRLS tadqiqotida o'qish savodxonligi ikki asosiy maqsad – badiiy tajriba orttirish uchun o'qish hamda axborotni olish va undan foydalanish uchun o'qish asosida baholanadi. O'quvchining matnni tushunish

1 <https://lex.uz/docs/-3893416>

2 <https://lex.uz/docs/-4097073>

jarayoni esa to'rtta asosiy faoliyatni qamrab oladi: matnda aniq berilgan axborotni topish, sodda xulosalar chiqarish, g'oya va axborotlarni talqin qilish hamda birlashtirish, matn mazmuni va shaklini baholash^[3].

Shu sababli boshlang'ich sinf darslarida matn bilan ishlashni faqat savol-javob yoki qayta hikoyalash bilan cheklamasdan, o'quvchini izlash, taqqoslash, xulosa chiqarish, dalillash va baholashga yo'naltirish zarur.

Tadqiqot maqsadi

Tadqiqotning maqsadi PIRLS xalqaro baholash dasturida qo'llaniladigan o'qib tushunish jarayonlarini tahlil qilish hamda ularni boshlang'ich sinf darslarida matn bilan ishlash metodikasi asosida qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari

- PIRLS dasturining o'qish savodxonligiga oid asosiy talablarini o'rganish;
- matn bilan ishlashning asosiy turlarini aniqlash;
- PIRLSda qo'llaniladigan o'qib tushunish jarayonlarini tavsiflash;
- boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun PIRLS tipidagi topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;
- matn bilan ishlashning samarali metodik usullarini tavsiya etish.

Tadqiqot obyekti

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayoni.

Tadqiqot predmeti

PIRLS talablari asosida matnni o'qish, tushunish, tahlil qilish va baholashga yo'naltirilgan metod va topshiriqlar tizimi.

Ilmiy yangilik

Tadqiqotda PIRLSning o'qib tushunish jarayonlari boshlang'ich ta'limda matn bilan ishlashning ketma-ket metodik bosqichlari bilan uyg'unlashtirildi hamda o'quvchilarning matn mazmunini anglashdan mustaqil baholashgacha bo'lgan faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar tizimi taklif etildi.

Amaliy ahamiyati

Tadqiqot natijalaridan boshlang'ich sinf o'qituvchilari ona tili va o'qish savodxonligi darslarida, malaka oshirish mashg'ulotlarida, metodik qo'llanmalar va PIRLSga tayyorgarlik materiallarini ishlab chiqishda foydalanishlari mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

PIRLS xalqaro baholash dasturida o'qish savodxonligi va matnni tushunish masalalari xorijiy tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. I. V. S. Mullis va M. O. Martin tahriri ostida ishlab chiqilgan PIRLS baholash konsepsiyasida o'qish savodxonligi o'quvchining turli mazmun va shakldagi matnlarni tushunishi, ulardan maqsadli foydalanishi hamda o'qilgan axborot yuzasidan fikr yuritishi bilan bog'liq kompleks kompetensiya sifatida yoritilgan^[3]. Mazkur yondashuvda o'qishning badiiy tajriba orttirish hamda axborotni olish va undan foydalanish maqsadlari ajratilib, matnni tushunish jarayonlari aniq berilgan axborotni topish, sodda xulosalar chiqarish, g'oya va axborotlarni talqin qilish va birlashtirish, shuningdek, matn mazmuni va elementlarini baholash kabi yo'nalishlar asosida tavsiflangan.

M. von Davier, I. V. S. Mullis, B. Fishbein va P. Foy tadqiqotlarida PIRLS doirasida o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholashning metodik va tashkiliy jihatlariga alohida e'tibor qaratilgan^[5]. Ushbu tadqiqotlarda o'quvchining matndan aniq ma'lumotni topishi bilan bir qatorda, axborotlar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlashi, matndan kelib chiqib xulosa chiqarishi va o'z fikrini dalillar bilan asoslay olishi o'qish savodxonligining muhim ko'rsatkichlari sifatida qaraladi.

PIRLS 2021 xalqaro natijalariga bag'ishlangan tadqiqotlarda turli mamlakatlardagi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi ko'rsatkichlari qiyosiy tahlil qilingan^[4]. Mazkur tadqiqotlar o'qish savodxonligini rivojlantirishda o'quvchining matn mazmunini qayta bayon qilishi bilangina cheklanmasdan, matnni anglash, talqin qilish, axborotlarni o'zaro bog'lash, xulosa chiqarish va baholash faoliyatlarini izchil rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda ham o'quvchilarning o'qish savodxonligini xalqaro mezonlar asosida rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Maktabgacha va maktab

ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-son³ qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-son⁴ qarorida ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish va ularning natijalaridan ta'lim sifatini oshirishda foydalanishning tashkiliy-huquqiy asoslari belgilangan ^[1; 2]. Mazkur hujjatlar PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlarining yondashuvlarini milliy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Mavjud ilmiy-metodik manbalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, PIRLS doirasida o'qish savodxonligining mazmuni, baholash mezonlari, o'qish maqsadlari va matnni tushunish jarayonlari batafsil ishlab chiqilgan. Biroq ushbu jarayonlarni boshlang'ich sinf darslarida matn bilan ishlashning izchil metodik bosqichlari bilan uyg'unlashtirish, o'quvchini aniq axborotni topishdan boshlab mustaqil xulosa chiqarish va matnni baholashgacha olib boradigan topshiriqlar tizimini shakllantirish masalasi alohida metodik yondashuvni talab etadi.

Mazkur tadqiqotning mavjud ishlardan o'ziga xos jihati PIRLSning o'qib tushunish jarayonlarini boshlang'ich ta'limda matn bilan ishlashning ketma-ket metodik bosqichlari bilan uyg'unlashtirishdan iborat. Bunda matnni anglash, axborotni izlash, xulosa chiqarish, tahlil va talqin qilish hamda baholash bosqichlari asosida o'quvchilarning reproduktiv faoliyatdan mustaqil tahliliy va baholovchi faoliyatga bosqichma-bosqich o'tishini ta'minlaydigan topshiriqlar tizimi taklif etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik kuzatish va metodik modelashtirish usullaridan foydalanildi. PIRLS xalqaro baholash dasturining o'qish savodxonligini baholashga oid yondashuvlari metodik asos sifatida olindi.

PIRLS frameworkida o'qish savodxonligi o'quvchining turli murakkablikdagi matnlarni tushunishi va ulardan maqsadli foydalanishi bilan bog'lanadi. Unda ikki o'qish maqsadi va to'rtta o'qib tushunish jarayoni asosiy mezon sifatida belgilanadi (1-jadval) ^[3].

1-jadval: PIRLSda matnni tushunishning asosiy jarayonlari

No	O'qib tushunish jarayoni	Boshlang'ich sinfda shakllantiriladigan ko'nikma
1	Aniq berilgan axborotni topish	Matndan kerakli ma'lumotni topish
2	Sodda xulosalar chiqarish	Matnda bevosita aytilmagan fikrni anglash
3	G'oya va axborotlarni talqin qilish va birlashtirish	Turli ma'lumotlarni bog'lash, asosiy g'oyani aniqlash
4	Mazmun va matn elementlarini baholash	Muallif fikriga munosabat bildirish, dalillash

Mazkur jarayonlar o'quvchining oddiy axborotni topishdan boshlab, mustaqil fikrlash va baholashgacha bo'lgan kognitiv faoliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi.

Matn bilan ishlashning metodik bosqichlari

Boshlang'ich sinfda matn ustida ishlashni quyidagi ketma-ketlik asosida tashkil etish maqsadga muvofiq:

1-bosqich – Matnni anglash. O'quvchi matnni diqqat bilan o'qiydi, qahramonlar, voqealar, joy va vaqtga oid ma'lumotlarni aniqlaydi.

2-bosqich – Axborotni izlash. O'quvchi savolga javobni matndan topadi, kerakli gap yoki ma'lumotni ajratadi.

3-bosqich – Xulosa chiqarish. O'quvchi matnda bevosita berilmagan, ammo mazmundan kelib chiqadigan fikrni aniqlaydi.

4-bosqich – Tahlil va talqin. O'quvchi voqealar o'rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini aniqlaydi, asosiy g'oyani belgilaydi va ma'lumotlarni o'zaro bog'laydi.

5-bosqich – Baholash. O'quvchi qahramonlarning xatti-harakatlari, muallif fikri yoki matn mazmuniga o'z munosabatini bildiradi va fikrini dalillar bilan asoslaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, PIRLS yondashuvlarini boshlang'ich ta'limga tatbiq etishda topshiriqlarni faqat reproduktiv xarakterda emas, balki turli darajadagi fikrlash faoliyatini talab qiladigan tarzda tuzish muhimdir (2-jadval).

³ <https://lex.uz/docs/-3893416>

⁴ <https://lex.uz/docs/-4097073>

2-jadval: PIRLS tipidagi topshiriqlarning kognitiv yo'nalishi

Daraja	Topshiriq turi	Namunaviy savol
1	Ma'lumotni topish	Matnda qahramon qayerga bordi?
2	Xulosa chiqarish	Nima sababdan qahramon bunday qarorga keldi?
3	Talqin qilish	Matnning asosiy g'oyasi nimadan iborat?
4	Baholash	Qahramonning xatti-harakatiga qanday baho berasiz? Fikringizni asoslang.

Bunday topshiriqlar o'quvchining matnni yuzaki o'qishidan mazmunni chuqur anglash va mustaqil fikr bildirish darajasiga ko'tarilishiga yordam beradi.

Matn asosida topshiriqlar tizimi

Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga badiiy yoki axborotli matn berilgandan so'ng quyidagi topshiriqlarni qo'llash mumkin:

- Matndan toping.** Matnda uchragan muhim ma'lumotlarni toping va belgilang.
- Javobni asoslang.** Javobingizni matndagi qaysi ma'lumot asosida berganingizni ayting.
- Xulosa chiqaring.** Matnda bevosita aytilmagan, ammo mazmundan kelib chiqadigan fikrni aniqlang.
- Bog'lang.** Matndagi ikki yoki undan ortiq voqea o'rtasidagi bog'lanishni tushuntiring.
- Asosiy g'oyani aniqlang.** Muallif o'quvchiga qanday fikrni yetkazmoqchi bo'lgan?
- Baholang.** Qahramonning xatti-harakatini baholang. Fikringizni matndan olingan dalil bilan asoslang (3-jadval).

3-jadval: PIRLS yondashuvlarini dars jarayonida qo'llash

Dars bosqichi	O'qituvchi faoliyati	O'quvchi faoliyati
Matnga tayyorgarlik	Mavzu yuzasidan savollar beradi	Taxmin qiladi, fikr bildiradi
Matnni o'qish	Yo'naltiruvchi topshiriq beradi	Diqqat bilan o'qiydi
Mazmunni anglash	Aniq ma'lumotni topishga yo'naltiradi	Matndan ma'lumot topadi
Tahlil	Sabab-oqibatni aniqlashga undaydi	Xulosa chiqaradi
Talqin	Asosiy g'oyani aniqlashni so'raydi	Fikrlarni birlashtiradi
Baholash	Dalillashga yo'naltiradi	O'z fikrini asoslaydi

Mazkur metodik tizimning asosiy afzalligi shundaki, o'quvchi tayyor javobni yodlashga emas, matndan foydalanib mustaqil javob topishga o'rganadi.

PIRLS yondashuvlarini boshlang'ich ta'limda qo'llash o'qish darslarining mazmunini boyitish bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini ham rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, savollarning turli kognitiv darajada tuzilishi o'quvchini matnni qayta aytib berishdan ko'ra, uning mazmunini anglashga undaydi.

An'anaviy matn bilan ishlashda ko'pincha "Matnda nima haqida gap boradi?", "Qahramon kim?" kabi bevosita javob talab qiluvchi savollarga ustuvorlik beriladi. Bunday savollar zarur bo'lsa-da, o'quvchining yuqori darajadagi fikrlashini to'liq namoyon etmaydi.

PIRLS yondashuvida esa "Nima uchun?", "Qanday xulosa qilish mumkin?", "Muallif nima demoqchi?", "Siz bu fikrga qo'shilasizmi?", "Javobingizni matndan dalil bilan asoslang" kabi savollar o'quvchining fikrlash faoliyatini kengaytiradi.

Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisi matn ustida ishlashda topshiriqlarni oddiydan murakkabga qarab tuzishi, o'quvchilarga o'z fikrini asoslash imkonini berishi va javobning matn bilan bog'liqligiga e'tibor qaratishi lozim.

PIRLS frameworkining zamonaviy talqinida mazkur o'qib tushunish jarayonlari nafaqat bosma, balki raqamli o'qish muhitlariga ham tatbiq etilishi qayd etilgan^[3]. Bu esa boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning turli formatdagi axborotlarni tushunish va ulardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini rivojlantirish o'quvchining kelgusidagi ta'limiy muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega. PIRLS xalqaro baholash dasturining mazmuni o'quvchidan matnni shunchaki o'qish emas, balki uni anglash, axborotni izlash, xulosa chiqarish, g'oyalarni bog'lash va mazmunni baholashni talab etadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, boshlang'ich sinf darslarida matn bilan ishlashni PIRLSning to'rtta o'qib tushunish jarayoni asosida tashkil etish o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish uchun metodik jihatdan samarali yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Bunda o'qituvchi:

- matn mazmuniga oid turli darajadagi savollarni tuzishi;
- o'quvchini matndan dalil topishga o'rgatishi;
- sodda va murakkab xulosalarni farqlashga yo'naltirishi;
- asosiy g'oyani aniqlashga imkon yaratishi;
- mustaqil fikr va baholash topshiriqlaridan foydalanishi lozim.

Demak, PIRLS yondashuvlarini boshlang'ich ta'lim amaliyotiga izchil joriy etish o'quvchilarda ongli o'qish, tahliliy fikrlash, dalillash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-son⁵ qarori. Qarorning amaldagi nomi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-maydagi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-79-son⁶ Farmon tahririda berilgan.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-son⁷ qarori.
3. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center, 2019.
4. Mullis, I. V. S., von Davier, M., Foy, P., Fishbein, B., Reynolds, K. A., & Wry, E. PIRLS 2021 International Results in Reading. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center, 2023.
5. von Davier, M., Mullis, I. V. S., Fishbein, B., & Foy, P. (Eds.). Methods and Procedures: PIRLS 2021 Technical Report. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center, 2023.

5 <https://lex.uz/docs/-3893416>

6 <https://lex.uz/docs/-6476175>

7 <https://lex.uz/docs/-4097073>

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.